

Fogeredetű mesenchimális őssejtek
alkalmazása az oszteogén differenciáció
karakterizálására és szájöblítő szerek
citotoxicitási vizsgálatára

Doktori tézisek

Dr. Perczel-Kovács Katalin Erzsébet

Semmelweis Egyetem
Rácz Károly Klinikai orvostudományok Doktori Iskola

Témavezető: Prof. Dr. Varga Gábor, DSc., egyetemi tanár
Dr. S. Nagy Krisztina, Ph.D., tudományos munkatárs

Hivatalos bírálók: Dr. Lajkó Eszter, tudományos főmunkatárs
Dr. Turzó Kinga, egyetemi docens

Szigorlati bizottság elnöke: Dr. Sárdy Miklós, intézetvezető egy. tanár
Szigorlati bizottság tagjai: Dr. Vág János, egyetemi docens
Dr. Folyovich András, egy. oszt. vez. főorvos

Budapest
2022

1. Bevezetés

Fogeredetű mesenchimális őssejtek vizsgálata

Őssejtnek nevezzük azon sejteket, melyek korlátlan önmegújító képességűek és differenciált utódsejtek létrehozására is képesek. A mesenchimális őssejtek (MSC-k) az embrionális kötőszövetből származnak, orsó vagy csillag alakúak és a sejtek laza hálózata jellemzi őket. Immunfenotípusukra CD105, CD73 és CD90 pozitivitás jellemző és negatívak a hemopoetikus őssejtekre jellemző markerekre. In vitro differenciálthatóak oszteoblaszt, kondroblaszt és adipocita irányba. A fogeredetű mesenchimális őssejtek ektomesenchimális eredetük miatt neurogén irányba is differenciálthatóak. A fogeredetű őssejtek öt különböző helyről izolálhatóak. A tejfogak pulpájából (stem cells from human exfoliated deciduous teeth, SHED), a fejlődő, még elő nem tört fogak fogzacskójából (dental follicle stem cell, DFSC), a maradó fogak pulpájából (dental pulp stem cell, DPSC), a maradó fogak gyökérhártyájából (periodontal ligament stem cell, PDLSC) és a maradó fogak gyökerének apikális csúcsáról (stem cells from the apical papilla, SCAP). A maradó fogak közül leggyakrabban a bölcsességfogakból izolálnak őssejteket, de a fogszabályozás során eltávolított első kisírlőkből is izolálható DPSC, PDLSC és SCAP.

Tanszékünkön korábban a DPSC és PDLSC sejteket vizsgálták. Az impaktált bölcsességfogak extrakciója során láttam meg a lehetőséget abban, hogy a foggal együtt kiemelt fogzacskóból is DFSC sejteket izoláljunk. Így kutatómunkám során lehetőség nyílt többféle fogeredetű primer sejtenyészet vizsgálatára.

Oszteogén differenciálódás fogeredetű őssejtek esetében

A csontosodási folyamat során a sejtek mineralizált extracelluláris mátrixot hoznak létre. A mátrix képződését befolyásolja az aszkorbinsav-2-foszfát, mely hatására a sejtek I. típusú kollagént állítanak elő. A dexametazon serkenti az ALP aktivitást, ezzel segítve szintén a mátrix képződést, ám hogy mineralizált mátrix jöjjön létre szükség van egy foszfát forrásra is, például a β -glicerofoszfátra is.

Dolgozatom alapkutató részében egy átfogó összehasonlító vizsgálatot mutatok be a DF (dental follicle), PDL (periodontal ligament) és DP (dental pulp) primer őssejtekről, mely amellet, hogy bizonyítja, hogy mindhárom sejtípus differenciálható oszteogén irányba, ezzel egyidejűleg vizsgálja mind a fehérje, mind az mRNS szintű változásokat [1].

Szájöblítő szerek vizsgálata

A hagyományos fogászati ellátásban rendszeresen használnak fertőtlenítőszereket, például endodonciai kezelések, parodontológiai és szájhygiéniai kezelések, valamint kariológiai kezelések során. A szájüreg különböző felületein található biofilm többféle kórokozót tartalmaz, amelyek eltávolításához antibakteriális antiszeptikumok széles spektrumára van szükség. Az antiszeptikumok kiválasztásakor fontos, hogy a szájüregi kórokozók kevésbé, vagy egyáltalán ne legyenek rezisztensek velük szemben. Ezeknek követelményeknek megfelel a hidrogén-peroxid (H_2O_2) és a klórhexidin (CHX), amelyeket a fogászatban igen gyakran használnak. Nem szabad azonban elfelejtenünk, hogy az

antiszeptikumok nemcsak a baktériumokra, hanem a szájüregi sejtekre is toxikusak, emiatt terápiás alkalmazásuk korlátozott. Ezért a tudományos kutatás további lehetőségeket keres az ideális fertőtlenítőszer megvalósítására.

A H_2O_2 redukálja a RANK ligand expresszióját a sejtekben, így a szabadgyök képződés nő, ami indukálja a sejtek pusztulását. A CHX biguanid típusú antiszeptikus és antimikrobiális szer, mely a lipideket károsítva fejt ki hatását. A ClO_2 antibakteriális és antivirális hatású, gyorsan reagál a tirozin, triptofán és cisztein aminosavakkal, ezáltal roncsolva a vírusok burkát és a baktériumok sejtfalát. A humán sejtekben lévő glutation nagy sebességgel lekötí az aktív ClO_2 -t, így annak oxidáló hatása megszűnik, sejtroncsoló hatása elenyésző lesz. A ClO_2 korábbi felhasználását akadályozta, hogy tiszta vizes oldatát nem tudták előállítani. Noszticzius Professzor Úr kutatócsoportja egy új eljárás kifejlesztésével stabil hipertiszta ClO_2 (Solumium)-ot állított elő.

Kutatásunk során a fent említett három szájfertőtlenítő hatását vizsgáltam az általam izolált primer PDL őssejt-tenyészeteken, hisz egy parodontológiai kezelés során ezen őssejtek közvetlen kapcsolatba kerülnek a szájfertőtlenítőkkel [2].

2. Célkitűzés

0. **PDL** és **DP** primer fogeredetű őssejtkultúrák izolálása és tenyésztése, **DF** primer sejtkultúrák izolálási és tenyésztési protokolljainak beállítása.

DF, **PDL** és **DP** primer fogeredetű őssejtkultúrák összehasonlítása 21 napos oszteogén differenciálódás során 0., 7., 14. és 21. napokon:

1. a sejtszámban és az alkalikus foszfatáz enzimaktivitásban bekövetkező változások követése [1],
  2. a mineralizáció vizsgálata [1],
  3. az MSC sejtekre jellemző markerek fehérjeszintű változásainak követése immuncitokémia módszerével [1],
  4. az oszteogén differenciálódás lépéseit szabályozó gének expressziójának vizsgálata [1].
5. A H_2O_2 , **CHX** és a hipertiszta ClO_2 szájöblítő szerek hatásának vizsgálata a sejtmorfológiára, az életképességre és az őssejtmakerek jelenlétére **PDL** primer őssejtkultúrákban [2].

3. *Módszerek*

A sejtek izolálását a DP, PDL őssejtek mellett DF őssejtek esetében is az SE Orális Diagnosztikai Tanszékén sebészi feltárásban eltávolított impaktált bölcsességfogakból az SE Orálbiológiai Tanszéken korábban kidolgozott protokollal végeztem. A sejttenyésztést 10% FBS-t tartalmazó α MEM alapú tápoldatban végeztem. Morfológiai vizsgálatnál inverz fáziskontraszt-mikroszkópot, CCD kamerát és Scion képfeldolgozó szoftvert használtam [1, 2].

A DF, PDL és DP őssejteket a háromhetes oszteogén differenciáltatáshoz 10^4 sejt/cm² arányban, ültettem ki. A kiültetést követően 24 órával a tenyésztő tápoldatot lecseréltem 1% FBS-t tartalmazó α MEM alapú kontroll vagy 1% FBS-t tartalmazó α MEM alapú oszteogén differenciációt indukáló tápoldatra, ami aszkorbinsav-2-foszfátot, β -glicerofoszfátot és dexametazont tartalmazott. A méréseket a differenciáltatás kezdetekor (0. nap) és 7, 14, valamint 21 nap elteltével végeztem [1].

Az oszteogén differenciáció során a DNS mennyiségi meghatározásához a méréseket Takácsi (96 lyukú) lemezre kiültetett DF, PDL és DP őssejteken végeztem. A sejtekből a DNS-t Nucleospin Tissue kit segítségével izoláltam a gyári protokollnak megfelelően. A sejttenyészet DNS koncentrációja arányos a sejtszámmal [1].

Az ALP enzim aktivitásának mérését, Galler KM. munkacsoportja által leírt protokoll kisebb módosításával, kolorimetriás

módszerrel, Takácsi lemezre kiültetett DF, PDL és DP őssejteken végeztem. A kapott ALP-aktivitási értékeket az adott sejtenyészet DNS-tartalmára normalizáltuk és mM pNP/h/ μ g DNS-ben fejeztük ki [1].

A Ca-koncentráció mérése során a Takácsi lemezre kiültetett DF, PDL és DP őssejtek által kiválasztott kalcium sókat 0,5 M-os HCl-oldattal oldottuk fel és a lyukankénti Ca koncentrációt Abcam calcium detection kit segítségével határoztuk meg Ultrospec III spektrofotométerrel [1].

A Kőssa festéshez 24 lyukú lemezre kiültetett, differenciáltatott DF, PDL és DP őssejteket 70%-os ethanollal való fixálást követően 5%-os ezüst-nitráttal kezeltem erős fényforrás alatt, majd 5%-os nátrium-tioszulfáttal fixáltam a festést [1].

Az RNS szintű változásokat a DF, PDL és DP őssejtek esetén az oszteogén csoportok 0., 7., és 14. napján mértem qPCR alkalmazásával. Az RNS izolálást követően cDNS-t szintetizáltunk. A mérést StepOne® Real-Time PCR készülékkel végeztem. A vizsgált génszakaszok: Runx2, osterix, alkalikus foszfatáz (ALPL), oszteokalcin (BGLAP), bone sialoprotein (IBSP) és az endogén kontroll a gliceraldehid-3-foszfát (GAPDH) [1].

Az immuncitokémiai vizsgálatok során a mérési időpontokban 4%-os PFA-val fixáltam a 8 kamrás lemezre kiültetett DF, PDL és DP őssejteket, és 4°C-on tároltuk őket az egyidejű immuncitokémiai festésig. A vizsgált antigének a következők voltak: CD105, CD90, vimentin, nestin, STRO-1, ON és BSP. A másodlagos antitestek Alexa Fluor 488 festékkel konjugált kecske

anti-nyúl IgG, anti-egér IgG és IgM típusúak voltak. A lemezeket ProLong Gold antifade reagent with DAPI-val fedtem. Az oszteogén differenciáltatás esetén a STRO-1 pozitív sejtek arányát kvantifikáltuk is [1, 2].

A citotoxicitási vizsgálatokban fogászati kezelést imitálva 10 perces behatási idővel hasonlítottuk össze a H₂O₂ és CHX hatását a hipertiszta ClO₂ (Solomium™) hatásával. Két különböző passzázsszámú (P3, P7) PDL összejt tenyészetet vizsgáltunk. Összehasonlítottuk egyrészt a koncentrációfüggő toxicitását, másrészt a fogászati gyakorlatban alkalmazott koncentrációk (0,3%-os H₂O₂, 0,02%-os CHX, 0,0025%-os és 0,00025%-os hipertiszta ClO₂) hatását [2].

A SE Orálbiológiai Tanszéken rutinszerűen alkalmazott WST-1 teszttel végeztük a sejtek életképességének vizsgálatát a Takácsi lemezre kiültetett PDL összejteken. A vizsgálat a mitokondriális dehidrogenáz enzim aktivitásának mérésén alapul, a színreakciót mikrolemez leolvasóval mértük [2].

Az adatokat számtani átlag ± standard hiba (SEM) formában ábrázoltuk, és a statisztikai értékelést Kruskal-Wallis nem-paraméteres ANOVA teszttel végeztünk, ahol a p<0,05 különbséget vettünk szignifikánsnak [1, 2].

4. Eredmények

DPSC, PDLSC és DPSC primer fogeredetű sejt kultúrák

Az impaktált bölcsességfogakból származó primer sejtek fibroblasztszerű morfológiát mutattak és két héten belül elérték a 70-80%-os konfluencia szintet. A sejtek P10 passzázs szám fölött egyes primer tenyészetekben a szeneszcencia jeleit mutatták a passzázs-számok növekedésével párhuzamosan nőtt az ellaposodott, szétterült sejtek száma. A vizsgált három különböző eredetű primer őssejt tenyészet immunfenotípusa nagyon hasonló volt. A sejtek szinte mind pozitívak voltak CD90, vimentin, nestin, oszteonectin (ON), bonesialoprotein (BSP) immunmarkerekre és a sejtek 10-20%-a pozitív volt STRO-1 őssejtmarkerre.

Három primer őssejt kultúra oszteogén differenciáltatása

Vizsgálva a sejtszám változását az oszteogén differenciáltatás alatt, mind az oszteogén mind a kontroll csoportokban nőtt a sejtszám a DF, PDL és DP őssejtek esetén is. Mindeközben a 0. naptól a 7. napra szignifikáns emelkedést mértünk az ALP aktivitásban mindkét csoportban DF, PDL és DP őssejteknél, majd a 14. és 21. napon csak a kontroll csoportokban nőtt tovább szignifikánsan az aktivitási érték, míg az oszteogén csoportokban csökkent a 7. naphoz képest [1].

A mineralizáció meglétét Kóssa festéssel igazoltuk. Az oszteogén csoport 14. napján jelentek meg először a detektálható Ca

depozitok, majd a 21. napra jelentősen növekedett a mennyiségük [1].

Kalcium koncentráció mérésével összehasonlítva a három primer sejttípust, azt tapasztaltuk, hogy a 21. napon szignifikánsan magasabb a Ca koncentráció a DF őssejtekben, mint a DP őssejtekben, a PDL őssejtek esetében köztes értéket mértünk [1].

DF, PDL és DP őssejtek immunfenotípusa, az általunk vizsgált vimentin, nestin, ON és BSP immunfehérjék tekintetében, a 21 napos differenciáltatás alatt nem változott sem az oszteogén sem a kontroll csoportokban. A STRO-1 + sejtek aránya jelentős változásokon ment át. A kiindulási STRO-1 + sejtek aránya: 10% DFSC, 15% PDLSC és 20% DPSC volt, a 21. napos kezelést követően kontroll csoportokban csökkent ez a sejtarány, míg az oszteogén csoportokban megnőtt: 42% DFSC, 43% PDLSC és 30% DPSC arányt határoztuk meg [1].

A DP, PDL és DP őssejtek oszteogén differenciáltatása során az oszteogén csoportban a Runx2 mRNS szintje mindhárom őssejttípus esetében szignifikánsan nőtt a 0. naphoz képest a 7. napra, majd a második héten kissé csökkent. A qPCR vizsgálatokban az osterix (Osx), bone-szialoprotein (BSP), oszteokalcin (OC) és ALP génexpressziók mindegyike hasonló mintázatot mutat a DF és PDL őssejtekénél, míg a DP őssejtek esetén eltérőt. A BSP és az OC szintje DP őssejtekénél szignifikánsan nőtt, míg ezt a változást DF, és PDL őssejtekénél nem tapasztaltuk. Az ALP mRNS szintje minden esetben megemelkedett, a DF és PDL őssejtekénél

százszoros emelkedést, a DP őssejteknel ezerszeres emelkedést mértünk [1].

PDL primer őssejt kultúrákon vizsgált szájöblítő szerek hatása

A szájöblítő szerek vizsgálatokor 10 perces kezelési időket alkalmaztunk. A 0,0025%-os és 0,00025%-os hipertiszta ClO_2 alkalmazásakor a sejtek a kontrollhoz hasonló morfológiát és konfluencia szintet mutattak. A 0,02%-os CHX alkalmazásakor a PDL őssejtek között lekerekedett, elhalt sejteket detektáltunk. A 0,3%-os H_2O_2 -vel kezelt sejtek esetén zömében elhalt sejtet, sejttermelékot láttunk a fénymikroszkópos vizsgálatkor [2].

Az alkalmazott behatási idővel és koncentrációkkal sem a CHX, sem a ClO_2 hatására nem változott a sejtek immunfenotípusa a kontrollhoz képest. Mind a kontroll, mind a kezelt sejttenyészetek CD90 és CD105 őssejtmarkerekre pozitívak, a STRO-1 őssejtmarkerre részben pozitívak voltak. A klinikumban alkalmazott koncentrációban a H_2O_2 nagymértékű toxikus hatása miatt nem maradt életképes fixálható sejt, melyen az immuncitokémiai vizsgálatokat elvégezhetjük volna [2].

A WST-1 életképességi tesztel egyrészt vizsgáltuk H_2O_2 , CHX és hipertiszta ClO_2 koncentrációfüggő hatását a PDL őssejtekre. Azonos koncentrációban a CHX bizonyult a legtoxikusabbnak, majd ezt követte a H_2O_2 . Ellenben a hipertiszta ClO_2 csak a legtöményebb koncentrációban volt toxikus a PDL őssejtekre, mely töménységben a ClO_2 kereskedelmi forgalomban sohasem volt kapható.

Másrészt WST-1 teszttel vizsgáltuk a fogorvosi kezelést imitálva 10 perces behatási idővel a fogászati gyakorlatban alkalmazott koncentrációban a szájöblítő szerek hatását a két különböző passzázsszámú PDL primer sejt kultúrájára. A 0,3%-os H_2O_2 a sejtek 100%-ára letális volt mindkét passzázsszám esetén, a 0,02%-os CHX hatására P3-ban a sejtek 75%-a, míg P7-ben a sejtek 17%-a maradt életben a kontrollhoz képest. A 0,0025%-os és 0,00025%-os ClO_2 hatására a kontroll csoporthoz képest több mint 100%-a maradt életben a PDL össejteknek, azaz ezen sejtek életképessége a kezelés hatására nőtt [2].

Ezen kísérletekkel bizonyítottuk hogy az alkalmazott koncentrációban a hipertiszta ClO_2 nem toxikus a PDL ősejtekre, míg a vizsgálatban szereplő másik két szájfertőtlenítő ezen behatási idő és koncentráció alkalmazásával sejtpusztulást indukált. Következésképpen a hiper-tiszta ClO_2 -oldat új, hatékony és csökkentett mellékhatású fertőtlenítőszerként javasolható a parodontális kezelések alkalmazásakor [2].

5. Következtetések

Disszertációm új eredményei a következők:

0. SE Orálbiológiai Tanszéken kidolgozott izolálási, tenyésztési protokollal elsőként izololtam DF primer őssejtkultúrát, amelyet alkalmasnak találtam oszteogén differenciálódásra.

1. A sejtszám változását vizsgálva kimutattam, hogy a DF, PDL és DP primer őssejtkultúrák 1% FBS-t tartalmazó tápoldatban is folyamatosan növekednek. Az oszteogén differenciálódás során az ALP aktivitás nagyobb mértékben növekedett a kontroll csoportban, mint az oszteogén csoportban [1].

2. A DF, PDL és DP primer őssejtkultúrák mineralizáltságának mértékét összehasonlítva: a DF szignifikánsan magasabb Ca-koncentrációt tartalmazott, mint a DP őssejt [1].

3. A DF, PDL és DP primer őssejtkultúrák magas vimentin expressziós szintet mutattak az oszteogén differenciáltatás közben. Az STRO-1-pozitív sejtek aránya mindhárom sejt kultúra esetében szignifikánsan megnőtt az differenciáltatás hatására [1].

4. Összehasonlítva az oszteogén differenciálódás különböző lépéseit szabályozó gének expresszióját: a BSP, OC és ALP gének tekintetében hasonló mintázatot mutattak a DF és PDL primer őssejtkultúrák, míg a DP őssejtkultúráknál szignifikánsan magasabb génextpressziós szintet mutattak [1].

5. Kimutattam, hogy a hipertizta ClO₂-vel kezelt PDL primer őssejtkultúrák morfológiája, életképessége és immunfenotípusa nem változott a kontrollhoz képest, míg a H₂O₂ és a CHX a klinikumban alkalmazott koncentrációban toxikus volt ezekre a sejtekre [2].

6. Saját publikációk jegyzéke

A doktori értekezés alapját képező publikált cikkek:

1. Perczel-Kovách K, Hegedűs O, Földes A, Sangngoen T, Kálló K, Steward MC, Varga G, S Nagy K. (2021) STRO-1 positive cell expansion during osteogenic differentiation: A comparative study of three mesenchymal stem cell types of dental origin. *Archives of Oral Biology*, 122: 104995.
SJR Scopus – Dentistry Q1; IF(2020): 2.633
2. Láng O, S Nagy K, Láng J, Perczel-Kovách K, Herczegh A, Lohinai Z, Varga G, Kőhidai L. (2021) Comparative study of hyperpure chlorine dioxide with two other irrigants regarding the viability of periodontal ligament stem cells.
Clinical Oral Investigations, 25(5): 2981-2992
SJR Scopus – Dentistry (miscellaneous) Q1; IF (2020): 3.573

Publikációk más témákban:

Perczel-Kovách K E, Farkasdi S, Kálló K, Hegedűs O, Kerémi B, Cuisinier F, Blazsek J, Varga G: (2017) Fogbél eredetű őssejtek hatása a titánimplantátumok összeintegrálására patkány farokcsigolyamodellben.

Fogorvosi Szemle, 110: 1 pp. 7-14, 8 p Q4;

Racz GZ, Kadar K, Foldes A, Kallo K, Perczel-Kovach K, Keremi B, Nagy A, Varga G. (2014) Immunomodulatory and potential therapeutic role of mesenchymal stem cells in periodontitis. *Journal of Physiology and Pharmacology*, 65: 3 pp. 327-339., 13p. Q2; IF: (2014) 2.386

Juriga D, Nagy K, Jedlovszky-Hajdú A, Perczel-Kovách K, Chen YM, Varga G, Zrínyi M. (2016) Biodegradation and osteosarcoma cell cultivation on poly(aspartic acid) based hydrogels. *Acs Applied Materials & Interfaces* 8:(36) pp. 23463-23476 D1; IF: (2016) 7.504

Nagy K, Láng O, Láng J, Perczel-Kovách K, Gyulai-Gaál Sz, Kristóf K, Köhidai L, Varga G. (2018) A novel hydrogel scaffold for periodontal ligament stem cells. *International Medicine & Applied Science*, Vol 10(3), pp. 162-170 Q3;

Foldes A, Reider H, Varga A, Nagy KS, Perczel-Kovach K, Kis-Petik K, DenBesten P, Ballagi A, Varga G. (2021) Culturing and Scaling up Stem Cells of Dental Pulp Origin Using Microcarriers. *Polymers (Basel)* 13(22).Q1; IF: (2020/21) 4,329